

ERFGOED BRUSSEL

Speciaal nummer
Open Monumentendagen
September 2018 | Nr028

Dossier **HET ERFGOED, DAT ZIJN WIJ!**

HET DOCUMENTATIECENTRUM VAN BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED COLLECTIES EN DOELGROEPEN

CECILIA PAREDES

ARCHITECTE EN KUNSTHISTORICA, VERANTWOORDELIJKE DOCUMENTATIECENTRUM BSE,
DIRECTIE MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

Vele bezoekers van het Documentatiecentrum zijn studenten. Op aanvraag organiseert het centrum ook seminars rond erfgoeddocumentatie (© BUP/BSE).

Het Documentatiecentrum van Brussel Stedenbouw en Erfgoed bekleedt vandaag een volwaardige plaats in het documentaire landschap van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het heeft zich geleidelijk aan ontwikkeld als een referentiepunt inzake erfgoedgeschiedenis en -beheer, stads- geschiedenis en stedenbouw. In dit artikel schetsen we de belangrijkste stadia van zijn ontwikkeling.

Voor de studie, het beschermen en conserveren en het beheer van het gebouwde, archeologische en natuurlijke erfgoed alsook de verschillende promotie- en bewustmakingsacties van de Directie Monumenten en Landschappen (DML) moet dagelijks een specifieke documentatie geraadpleegd kunnen worden. Voor dezelfde taken wordt ook een grote hoeveelheid documenten aangemaakt,

voornamelijk in de vorm van dossiers en foto's.

OORSPRONG EN ONTWIKKELING

Sinds zijn oprichting in 1989 bewaart de Dienst Monumenten en Landschappen, die toen een van de operationele eenheden was van het Bestuur Ruimtelijke Ordening en

Huisvesting van het nieuwe Brussels Hoofdstedelijk Gewest, documenten die nuttig zijn voor het beheer van het grondgebied. Een deel daarvan werd overgeërfd van de instanties die samen bevoegd waren voor het Brusselse erfgoed, vooraleer het Gewest werd opgericht (afb.1). Ze waren onder meer afkomstig van de Brusselse Agglomeratie¹, maar vooral ook van de erfgoedkundige diensten van de *Communauté française* en de Vlaamse Gemeenschap.

Naarmate de dienst werd uitgebreid, zijn taken geformaliseerd werden en het steeds talrijker personeel alsmaar grotere hoeveelheden aan documenten verzamelde, werd uiteindelijk in 2001 een eerste bibliotheek opgericht die zich toelegde op het erfgoed van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In een kleine leeszaal, die aanvankelijk voor intern gebruik was bedoeld, werden af en toe enkele gespecialiseerde partners ontvangen en een dienst voor hulp bij documentair en bibliografisch onderzoek werd op touw gezet². Het aankoopbeleid legde de nadruk op de aanleg van een eerste referentiecollectie bestaande uit boeken, tijdschriften, kaarten en plannen. Daarnaast werd een netwerk opgezet voor de uitwisseling van publicaties tussen instellingen en overheidsdiensten om op die manier de verdere uitbouw van de collectie te bevorderen. In deze periode werd de bibliotheek geleidelijk aan de bewaarplaats voor het 'geheugen' van de dienst. Ook algemene documenten van de dienst werden er verzameld.

De bibliotheek werd in 2004 omgedoopt tot Documentatiecentrum van het Bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting en breidde haar bevoegdheden³ vervolgens uit door zich geleidelijk aan ook toe te leggen op andere thema's die betrekking hebben op ruimtelijke ordening en door een beleid te ontwikkelen

Afb.1

De documentatie van de Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed die in 1989 werd overgeheveld door de Vlaamse en de Franse Gemeenschap bevat bijna 13.500 opnames over het centrum van Brussel. Deze collectie is volledig gedigitaliseerd. Hier de Zwarte Toren gefotografeerd in 1991 (© BUP/BSE).

dat streeft naar een gecentraliseerd beheer van documentaire hulpbronnen en dat gericht is op het ontsluiten van hedendaagse publicaties, boeken en tijdschriften over architectuur en bouw, stedenbouw, ruimtelijke ordening, milieu en duurzame ontwikkeling.

De opdrachten van de DML blijven echter een overheersende rol spelen in de groei en het beheer van de collecties. Sinds 2008 kunnen de eigen dossiers van de Directie immers in het Documentatiecentrum geraadpleegd worden. De iconografische collecties worden stap per stap geïnventariseerd, naargelang het belang ervan. Daaruit blijkt de rijkdom van het visuele geheugen dat in bijna 15 jaar is opgebouwd⁴. Bestellingen voor fotografische opdrachten worden een uitdaging voor de langere termijn en de eerste digitaliseringsprojecten werden uitgevoerd om de verspreiding van de collectie te verbeteren.

In 2015 vormt de integratie van de bibliotheek van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) een nieuwe belangrijke fase in de ontwikkeling van het Documentatiecentrum: meer dan 7.000 dossiers werden toegevoegd aan het archief en zijn nu toegankelijk voor het publiek. Het gaat om cruciale stukken voor de geschiedenis en het beheer van het Brussels erfgoed. Na de laatste administratieve hervormingen werd het Centrum in 2017 omgedoopt tot Documentatiecentrum Brussel Stedenbouw en Erfgoed.

REIKWIJDE EN SPECIFICITEIT VAN DE COLLECTIES

De belangrijkste troef van het Documentatiecentrum ligt volgens de bezoekers in het specifieke karakter en de complementariteit van zijn collecties. Het biedt de mogelijkheid om op één plaats een rijke en gevarieerde documentatie over het Brussels erfgoed te raadplegen. Tijdschriften, monografieën, dossiers en archieven, hedendaagse foto's of oude iconografie (gedrukte beelden en ansichtkaarten) maken het mogelijk om de bronnen en benaderingen van het studieobject te kruisen. Daarom begint elk onderzoek over het Brussels erfgoed meestal in het Documentatiecentrum met het raadplegen van archieven en documentatie over een adres of thema.

BESTANDEN EN ARCHIEVEN

Verscheidene reeksen dossiers, levende archieven of archieven in een tussenstadium werden beoordeeld als belangrijke documentatiebronnen⁵. Deze documenten omhullen een recent en belangrijk deel van de materiële geschiedenis van

Afb. 2a

Een werkruimte in de Ateliers Mommen, Liefdadigheidsstraat 37-37a in Sint-Joost-ten-Node, gefotografeerd ter gelegenheid van de Open Monumentendagen in 1994 [A. de Ville de Goyet © BUP/BSE].

Afb. 2c

De refter van de verzekeringsmaatschappij Royale Belge aan de Vorstlaan in Watermaal-Bosvoorde. Foto genomen in het kader van de voorbereiding van het vrijwaringsdossier [A. de Ville de Goyet, 2012 © BUP/BSE].

Afb. 2b

De sloop van het Fortisgebouw aan de Ravensteinstraat in Brussel [A. de Ville de Goyet, 2017 © BUP/BSE].

een plaats die wordt onderzocht. De meest geraadpleegde dossiers zijn die van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (dossiers KCML), de dossiers betreffende de wettelijke vrijwaring (Vrijwaringsdossiers), de interventies op de landschappen en de restauratie van de gebouwen (dossiers Werken), alsook de dossiers betreffende de verschillende inventarisatiecampagnes (dossiers Inventaris).

De dossiers van de KCML hebben betrekking op al dan niet gevrijwaarde monumenten, landschappen en open-

bare ruimten met een erfgoedwaarde. Over elk onroerend goed waarover de Commissie zich in de loop der jaren boog, werd een dossier samengesteld. Deze documenten geven inzicht in de geschiedenis van het erfgoedbeheer van het goed in kwestie doorheen de aanvragen van vergunningen voor werken en de beschermingsvoorstellen die ter advies aan de KCML worden voorgelegd. Naast de eigenlijke aanvraag bevatten de dossiers de briefwisseling in het kader van deze aanvragen, de adviezen die werden uitgebracht en de documentatie die de Commissie en haar secretariaat voor

het onderzoek van de dossiers opstellen. De chronologie van de verstrekte adviezen wordt bijgehouden in geactualiseerde fiches die gedigitaliseerd zijn en in het Documentatiecentrum kunnen worden geraadpleegd.

De restauratiedossiers vormen het grootste geheel van het archief. Zij werpen een extra licht op de dossiers van de architecten-restaurateurs. Deze documenten weerspiegelen de dialoog tussen de architect, de bouwheer en de administratie belast met het beheer van het erfgoed. Zij documenteren onder meer het vergunningsproces, de follow-up van de werf, de geschiedenis van het goed en de aangewende restauratietechnieken.

De beschermingsdossiers worden opgesteld door de ambtenaren van de administratie ter voorbereiding of begeleiding van een beschermingsaanvraag voor een goed en omvatten meer dan 3.000 eenheden. Naast het administratieve gedeelte bevatten de meest recente dossiers een gedetailleerde beschrijving van het goed, foto's en oude documenten, een bibliografie en soms een kopie van de oorspronkelijke plannen. Het online register van de beschermde gebouwen bevat indirect een lijst van deze dossiers⁶.

Afb.3

Een van de salons van het *Aegidium* aan het Sint-Gillisvoorplein in Sint-Gillis in 2017, tijdens de voorstudie van de restauratie (© IRPA-KIK_BUP/BSE).

De inventarisdossiers documenteren de voorbereidingen die voorafgaan aan de publicatie van de Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed. Momenteel kunnen bezoekers in het Documentatiecentrum de dossiers raadplegen van alle goederen gelegen in Brussel-Vijfhoek en in de gemeenten Sint-Joost-ten-Node, Sint-Gillis en Etterbeek⁷. De mappen zijn ingedeeld per straat en bevatten per huisnummer een min of meer volledige documentatie, bestaande uit plannen, foto's, kopieën van bouwvergunningen en van documenten uit het gemeentelijk archief en andere documentatie. Deze dossiers bevatten dus informatie die ook betrekking heeft op woningen die niet in de gepubliceerde inventaris zijn opgenomen.

DE FOTOGRAFISCHE EN ICONOGRAFISCHE COLLECTIES

Beelden nemen een centrale plaats in bij de vrijwaring, het behoud, het beheer en de promotie van het erfgoed⁸. Landschappen, panorama's, straatperspectieven, weergaven

van gevels of architectuurdetails, buiten- of binnenzichten of luchtfoto's vormen rijke informatiebronnen van informatie om het uitzicht van een goed in een bepaalde periode te bestuderen.

In de loop der jaren is het Documentatiecentrum uitgegroeid tot de bewaarplaats van een belangrijke collectie iconografisch materiaal. Dit laatste bestaat voornamelijk uit de fotografische documentatie die de DML samenstelt in het kader van haar taken inzake inventarisatie, vrijwaring, behoud en sensibilisering⁹. De meeste geïnventariseerde reportages zijn het werk van de fotograaf van de Directie Monumenten en Landschappen¹⁰ (afb. 2a tot 2c). Andere werden gemaakt door zowel particuliere als openbare, externe dienstverleners.

In dat verband verdient de samenwerking met het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) een speciale vermelding. Sinds 2001 heeft het KIK meer dan honderd reportages heeft gemaakt voor de DML in het kader van de restauratiewerven (afb. 3), van de inventaris van

Afb.4

Gebouw uit het ancien régime aan de Samaritanessestraat 46-48 in Brussel, vóór de sloop en wederopbouw in 1993 (M. Celis © BUP/BSE).

behangselpapier en sinds kort ook van de inventaris van het roerend erfgoed. Ook schenkingen en aankopen hebben de collecties verrijkt. Zo ontving het Documentatiecentrum in 2010 een collectie van bijna 7.000 foto's van Marcel Celis, voormalig lid van de KCML (afb.4). Deze sindsdien gedigitaliseerde beelden getuigen op unieke wijze van de actualiteit van de restauratiewerken en het erfgoedbeheer in Brussel tussen ongeveer 1974 en 2005. Bij de aankopen vermelden we de collectie architectuurfoto's die het Gewest in 2005 verwierf van de fotografenvnoten Christine Bastin en Jacques Evrard, en, later, ook van een vijftiental reportages van emblematische werven van beschermde gebouwen en landschappen gerealiseerd door Georges de Kinder tussen 2011 en 2013 (afb. 5). Vestigen we ook de aandacht op twee recente reeksen diagonale luchtfoto's. Deze op lage hoogte gemaakte luchtfoto's zijn een interessant alternatief voor het afbeelden, bestuderen en documenteren van erfgoedgehelen en landschappen, maar ook om de verstedelijking van een buurt te visualiseren

Afb.5

Het dakgebinte van de Begijnhofkerk in Brussel gefotografeerd op het einde van de reconstructie- en renovatiewerf in 2008 [georgesdekinder.com © SPRB-GOB].

Afb.6

De Begijnhofkerk in zijn stedelijke omgeving (W. Robberechts © BUP/BSE).

of van de impact van grootschalige monumenten op het stedelijk weefsel. De collectie Schmitt-GlobalView, die zich richt op de randgemeenten van de agglomeratie, vormt een aanvulling op de collectie Robberechts, die vooral betrekking heeft op de binnenstad (afb. 6).

Verschillende digitaliseringscampagnes voor de collecties van andere instellingen, soms in partnerschap, hebben ook bijgedragen tot de virtuele collecties van het Documentatiecentrum. Zo kon in 2008 dankzij de digitalisering van een deel van de postkaartenverzameling van de bank Dexia (vroeger het Gemeentekrediet van België, nu Belfius) een virtuele collectie van 20.000 ansichtkaarten over het Brussels Hoofdstedelijk Gewest worden samengesteld. Meer recent heeft deze ervaring geleid tot andere partnerschappen, met name de *Archives de l'Architecture Moderne* voor de digitalisering van de Kesselsfondsen en de documentatie

van de publicatie van de *Inventaire visuel de l'architecture industrielle* in Brussel (AAM, 1980-1982).

Deze beelden worden dagelijks gebruikt in het kader van de taken van de Directie Monumenten en Landschappen.

.....
**RECYCLING,
 TRANSPARANTIE,
 UITWISSELINGEN EN
 INBRENG VAN DE BURGER**

Het Documentatiecentrum is een krachtig instrument binnen Brussel Stedenbouw en Erfgoed. Het openstellen van het centrum voor een extern publiek draagt bij aan het delen van kennis en het recyclen van gegevens die in specifieke omstandigheden werden verzameld maar ook nuttig zijn voor andere benaderingen. Elke professional die het erfgoed bestudeert of in een erfgoedcontext moet werken, kan er toegang krijgen tot de meest recente

gegevens die verzameld werden in het kader van opdrachten van de administratie¹¹.

Het publiek is erg divers en vertegenwoordigt alle actoren in het domein van het erfgoed: regionale en gemeentelijke ambtenaren, juristen, eigenaren van beschermde eigendommen, architecten, restaurateurs, historici, maar ook studenten (afb. 7) en onderzoekers. In tegenstelling tot andere instellingen heeft het centrum niet echt geleden onder de gevolgen van de nieuwe technologieën, integendeel: het tracht ze volop te benutten¹². Het aantal bezoekers neemt dan ook voortdurend toe.

De bezoeker wordt nauw betrokken bij de ontwikkeling van het Documentatiecentrum. De vragen die aan het centrum worden gericht – meer dan 50 per maand – worden geanalyseerd ter voorbereiding van de raadpleging en bieden, vóór of tijdens het bezoek, de gelegenheid tot

Afb. 7

Postkaarten worden dagelijks gebruikt in het kader van de opdrachten van de Directie Monumenten en Landschappen. Ze vormen niet alleen een bron van documentatie over de gebouwen maar ook over de inrichting van de stad. Hier het Beursgebouw aan het begin van de 20ste eeuw (verz. Belfius Bank – Académie royale de Belgique © BUP/BSE).

uitwisseling tussen de bezoekers en de documentaristen. Op basis van de vragen kunnen deze laatste de actualiteit op het vlak van erfgoed beter volgen en de gebruikers verstrekken op die manier bijkomende informatie over de collecties zelf. Bezoekers dragen aldus tot op zekere hoogte bij aan het aankoopbeleid.

PERSPECTIEVEN

Het Documentatiecentrum is ontstaan vanuit de doelstelling om bij te dragen tot de instandhouding van het erfgoed, door de actoren of toekomstige actoren op het terrein een bevoorrechte toegang te verlenen tot documentatie over erfgoed en bijgevolg tot kennis. Sinds zijn oprichting heeft het centrum zich geleidelijk aan opengesteld voor thema's die verband houden met ruimtelijke ordening en heeft het tegelijkertijd zijn specifieke focus op het erfgoed verbreed. Vandaag biedt het zijn bezoekers toegang tot een documentatie voor erfgoedstudies die is ingebed in een nieuwe dimensie: die van de bescherming van de

leefomgeving en het milieu in brede zin, gekoppeld aan het stedenbouwkundig beheer.

Vertaald uit het Frans

NOTEN

1. Een imposante reeks luchtfoto's (vlucht 1976), gemonteerd op een bord, die zich vandaag in het archief van de Gewestelijke Overheidsdienst Brussel bevindt, dateert van die tijd. Over de context van de oprichting van de Dienst Monumenten en Landschappen: THIÉRY, Ph., *La législation sur les monuments et les sites en région bruxelloise: contexte historique, bilan et propositions de réforme*, Université libre de Bruxelles (ULB-CERAP, Centre d'Études et de Recherches en Administration Publique), Brussel, 2003.
2. In 2001 Philippe Charlier het beheer van de bibliotheek van de DMS ter harte. Voorheen was hij verantwoordelijk voor de bibliotheek van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen.
3. Naar aanleiding van de overdracht van de collecties van de bibliotheek van Stedenbouw aan het Documentatiecentrum Monumenten en Landschappen in 2004.
4. Het betreft de inventaris van de collecties die werden bewaard door

de fotograaf van de Dienst, Alfred de Ville de Goyet. PAREDES, C., *Archives Photographiques de la Direction des Monuments et des Sites. Inventaire sommaire du Fonds A. de Ville de Goyet*, 2008 (administratief document).

5. PAREDES, C., 'Les archives du patrimoine en Région de Bruxelles-Capitale. Des archives «définitivement intermédiaires»', in *Archives: pour une (re)connaissance de l'architecture. Livre blanc des archives de l'architecture en Fédération Wallonie-Bruxelles*, Brussel, pp. 69-72; MEYFRROOTS, G. en PAREDES, C., 'Archives et gestion du patrimoine en Région de Bruxelles-Capitale', in *Les Nouvelles du Patrimoine*, 146, 2015, pp. 22-24.
6. <http://erfgoed.brussels/ontdekken/register-van-het-gevrijwaard-erfgoed>
7. De dossiers van de gemeenten Elsene en Schaarbeek worden momenteel gearchiveerd. Op korte termijn zullen alle archiefstukken van de inventaris gedigitaliseerd worden.
8. PAREDES, C., *État des fonds et des collections iconographiques de la Direction des Monuments et des Sites (Centre de documentation de l'Administration du Territoire et du Logement). Outils de gestion, pistes de développement et de valorisation*, proefschrift voor de definitieve benoeming als Attaché voor de administratie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2 delen, 2008.
9. Zie noot 4 hierboven. De KCML beschikt ook over een verzameling foto's die enerzijds bestaan uit foto's genomen tijdens werfbezoeken door leden van de Commissie en anderzijds uit opdrachten die emblematische werken illustreren.
10. De fotocollectie van de Directie bestaat uit duizenden negatieven, kleuren- of zwart-witafdrukken en dia's. Dit materiaal, dat nog grondiger moet worden bestudeerd, geeft een overzicht van de fotografische productie van de Directie sinds 1991. Slechts een klein deel van deze collectie is gedigitaliseerd. Tot op vandaag is het digitaal fotomateriaal dat de agenten van de DML zelf verzamelen in het kader van hun opdrachten nog niet systematisch geïnventariseerd.
11. Het Documentatiecentrum draagt ook bij aan de publicatie van de administratieve handelingen. Het raadplegen van administratieve documenten is een grondwettelijk recht (wet van 11 april 1994 betreffende de openbaarheid van bestuur).
12. De onlinecatalogus is beschikbaar op <http://erfgoed.brussels/ontdekken/documentatiecentrum-bse>

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont,
Murielle Lesecque, Griet Meyfroots,
Cecilia Paredes en Brigitte Vander
Bruggen

EINDREDACTIE NEDERLANDS

Paula Dumont en Griet Meyfroots

EINDREDACTIE FRANS

Stéphane Demeter

REDACTIESECRETARIAAT

Murielle Lesecque

COORDINATIE ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

COORDINATIE DOSSIER

Stéphane Demeter

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Aurélie Autenne, Kristiaan Borret,
Bruno Campanella, Michel Dechamps,
Ann Degraeve, Stéphane Demeter,
Paula Dumont, Ludo Gobin,
Yves Hanosset, Claudine Houbart,
Pascale Ingelaere, Serge Joris,
Catherine Leclercq, Isabelle Leroy,
Marc Meganck, Cecilia Paredes,
Véronique Van Bunnan,
Hans Vandecandelaere, Brigitte Vander
Bruggen, Manja Vanhaelen, het team
van *visit.brussels*, Thierry Wauters

VERTALING

Gitracom, Eric Tack,
Ubiquis Belgium NV/SA

NALEZING

Augusta Dörr, Koenraad
Raeymaekers, Harry Lelièvre,
Wim Kenis, Tom Verhofstadt
en de leden van het redactiecomité

VORMGEVING

Polygraph'

ONTWERPER MAQUETTE

The Crew communication nv

DRUK

IPM printing

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen
bpeb@gob.brussels

BEDANKINGEN

Manon Boetman, Sophie Bouchard,
Philippe Charlier, Alfred de Ville de Goyet,
Jacques de Selliers, Farba Diop,
Marie-Laure Lectef

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directrice-generaal
van Brussel Stedenbouw en Erfgoed/
Gewestelijke Overheidsdienst
Brussel, CCN – Vooruitgangstraat
80, 1035 Brussel.

De artikelen zijn gepubliceerd
onder de verantwoordelijkheid
van de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Monumenten en
Landschappen – Cel Sensibilisatie
CCN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel
<http://www.erfgoed.brussels>
broh.monumenten@gob.brussels

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te betalen
toch nog gerechtigden zijn die niet
gecontacteerd werden, dan worden zij
verzocht zich kenbaar te maken bij de
Directie Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

LIJST MET AFKORTINGEN

ACW – Association Campanaire Wallonne
ADSB – Archief van het Departement
Stedenbouw van de Stad Brussel
ARML – KULeuven, Centrale Bibliotheek,
Universiteitsarchief, Fonds R.M. Lemaire
BUP/BSE - Bruxelles Urbanisme et
Patrimoine / Brussel Stedenbouw en Erfgoed
CIBG – Centrum voor Informatica
voor het Brussels Gewest
IAF – Association internationale
de Fauconnerie
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor
het Kunstpatrimonium / Institut
royal du Patrimoine artistique
SAB – Stadsarchief Brussel
SPRB/GOB - Service public régional
de Bruxelles / Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2018/6860/032

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

Erfgoed Brussel Reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

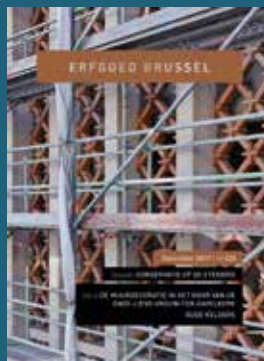
021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

Laatste nummers

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenaarsateliers

2018
EUROPEAN YEAR
OF CULTURAL
HERITAGE
#EuropeForCulture

urban
.brussels

URBAIN BRUXELLES URBANISME ET PATRIMOINE
STAD BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED

10 €

ISBN 978-2-87584-167-4